

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Розкрито основи оригінальної педагогічної моделі, на якій базується освіта для сталого розвитку, описано її основні характеристики і особливості. Проаналізовано принципи побудови програм для основної школи, визначено аспекти методики, які потребують особливої уваги під час викладання нового предмета.

Ключові слова: освіта для сталого розвитку, зміст, основи, принципи.

За даними наукових досліджень, якщо людство надалі експлуатувати Землю такими самими темпами, щой сьогодні, наше майбутнє опиниться під загрозою. Найкращою ілюстрацією руху сучасного людства вперед можуть бути слова невідомого автора, які наводить Т. Етлі «Коли ви стоїте на краю прірви, крок уперед – не прогрес».

Змінити ситуацію можна лише спільними зусиллями жителів планети. Важливо допомогти молоді зрозуміти, що межу бездумної експлуатації природних ресурсів уже перейдено, потрібно почати активно діяти заради нашого спільного майбутнього. Отже, освіта для сталого розвитку тісно пов'язана з життям молодих людей, з їх майбутнім, а відповідно має стати одним із пріоритетів. Учителям потрібно пройти навчання з цих питань і набути відповідних знань і навичок, а уряду – виділити кошти для запровадження відповідного змісту в навчальні плани і програми. Проте головне – освіта для сталого розвитку має бути визнана важливим педагогічним завданням.

Пометун Олена Іванівна –

*член-кореспондент
НАПН України, доктор
педагогічних наук,
професор. Завідувач відділу
суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки
НАПН України. Фахівець
у галузі методики навчання
суспільствознавчих
предметів, теорії та
історії педагогіки,
інноваційних навчальних
технологій. Один із
засновників української
наукової школи методики
навчання історії та
інших суспільствознавчих
предметів у
загальноосвітній школі.
Автор понад 300 наукових
праць. Експерт і учасниця
низки міжнародних
проектів, консультант
із тренінгового навчання
міжнародної організації
«Глобальний план дій».*

На відміну від інших країн, в Україні екологічні предмети й курси так і не стали частиною формальної освіти. Те саме можна сказати й про освіту для сталого розвитку, якій багато країн приділили значну увагу в межах Десятиріччя (Декади) ООН для сталого розвитку (2005–2014 рр.). Разом із тим в умовах економічної та соціальної кризи, в якій опинилась Україна, саме питання її сталого розвитку, зокрема політики жорсткого ресурсозбереження, раціонального господарювання, екологічно дружньої поведінки та здорового способу життя населення є найактуальнішими. Окремі успішні спроби імплементації освіти в інтересах сталого розвитку в українську школу засвідчують можливість необхідність поширення подібного досвіду.

В Україні проблем освіти для сталого розвитку торкається відносно невелика група дослідників. Серед них питання так званої випереджальної освіти в інтересах сталого розвитку представлені у працях О. Висоцької, Г. Непейної, виховання в учнів сталих навичок і поведінки і підготовки вчителів до цієї діяльності вивчають фахівці Н. Пустовіт, О. Пруцакова. Деякі загальні положення щодо цієї сфери освіти викладені у працях О. Бондар, Т. Гардащук, О. Мельника. Цікаві рекомендації щодо імплементації освіти для сталого розвитку у вищих навчальних закладах надано у працях В. Карамушки, К. Левківського, Л. Нічуговської, С. Степаненка, Н. Тимошенко, О. Фомкіної. Теоретичні аспекти освіти для сталого розвитку викладені в методичній літературі й посібниках для вчителів з викладання питань сталого розвитку для учнів загальноосвітніх шкіл різного віку (О. Онопрієнко, Л. Пиличатіна, О. Пометун, І. Сущенко, А. Цимбалару та ін.)

Можна констатувати наявність великої кількості праць із цих питань у зарубіжних виданнях. Вони концентруються навколо трьох основних напрямів досліджень у питаннях освіти для сталого розвитку: загальні положення щодо завдань і ролі такої освіти (Дж. Нікел, М. Меллманн, Я. Рокстром, Є. Харт), особливості педагогічних моделей (Л. Балог, В. Брунер, М. Буслі, Дж. Фарлі, П. Харланд), висвітлення так званого загальношкільного підходу (К. Гендерсон, Д. Тилбурі).

Здебільшого, в загальних рисах визначено завдання й підходи до розбудови системи освіти для сталого розвитку в міжнародних документах ООН і Європейського Союзу, зокрема щодо реалізації завдань Десятиріччя освіти для сталого розвитку (2005–2014 рр.).

Метою статті є охарактеризувати освіту для сталого розвитку в Україні як новий напрям в освітньому просторі України, що базується на оригінальній педагогічній моделі.

Ідея сталого розвитку як такого, що передбачає достатній рівень задоволення потреб сучасного людства таким чином, щоб майбутні покоління зберігали можливості для якісного задоволення їх потреб, поки що не дуже відома в Україні. Сьогодні важливо усвідомити загальність, глобальність цього

шляху для людства загалом і кожної особистості зокрема, його якнайглибший істинний гуманізм – можливості гармонійно поєднувати інтереси окремої людини, груп людей і всього суспільства в цілому на різних рівнях. Лише суспільство, що стоїть на шляху сталого розвитку, може створити оптимально комфортне місце існування для кожного в соціальному, економічному, екологічному й духовному вимірах.

Освіта для сталого розвитку дає нам можливість побачити контури й напрями побудови такого майбутнього людства та перспективи індивідуальної участі в цьому процесі кожного індивідуума. Нам треба підготувати учнів, здатних бути носіями культури «творіння», створення нового, а не просто хорошими виконавцями. Школа не матиме майбутнього, якщо не впорається з цим завданням. І йдеться не про великі наукові відкриття, на які здатні лише одиниці, а про масову здатність творити стале суспільство для себе й інших замість того, щоб воювати або постійно змагатися за владу чи ресурси.

Нові цілі й новий зміст освіти для сталого розвитку потребують, відповідно, нових підходів, методів і форм навчання, а також способів взаємодії між учнями й учителем. Таким чином, ідеться про поступову трансформацію усієї системи освіти.

Принципи побудови програм з освіти для сталого розвитку, розроблені творчим колективом Інституту педагогіки НАПН України із залученням учителів та у партнерстві зі шведськими колегами з міжнародної освітньої організації GAP (Глобальний план дій) дали можливість підійти до розроблення навчальної програми та комплексу засобів навчання для нового шкільного предмета «Уроки для сталого розвитку» з принципово відмінних від поширених сьогодні в Україні педагогічних позицій. Ця спроба створення змісту й методики шкільного предмета на таких засадах дала змогу по-новому подивитися на багато положень традиційної теорії і практики навчання.

Що відрізняє освіту для сталого розвитку навіть від найкращих практик школи України?

Передусім це атмосфера, взаємовідносини й взаємодія учасників процесу навчання – учителів і учнів. Ці характеристики значною мірою властиві інтерактивному навчанню, поширеному нині у багатьох школах. Серед них ключовими є:

- повага до особи дитини, її думок, почуттів, що втілюється у вислуховуванні її, запрошенні до рефлексії, постійному зворотному зв'язку, підтримці;
- постійне залучення всіх дітей до процесу із зауваженням цінності участі кожного;
- стимулювання активності учнів за допомогою запитань, а не відповідей;

- продуктивна та толерантна співпраця і комунікація між учнями як основна базова модель уроку;
- довіра до дітей, яка дає вчителю можливість спокійно дозволяти учням вибирати спосіб дії на уроці або поза ним, визначати необхідний час, засоби навчання тощо;
- відсутність тиску на дітей, обов'язковості «всього для всіх», змагальності, негативного оцінювання.

Водночас освіта для сталого розвитку передбачає такі характеристики процесу навчання, які дуже слабо або зовсім не представлені в сучасній українській школі:

- орієнтація процесу навчання на потреби реального життя учня сьогодні, відсутність на уроці зайвої інформації, відомостей «про всяк випадок»;
- органічний взаємозв'язок, фактично «перетікання» процесу навчання в реальне життя учнів поза школою й навпаки;
- відкритий характер навчання, коли значимою видається будь-яка інформація, принесена учнем на урок, у тому числі його власні думки та думки інших людей, зокрема і насамперед членів його сім'ї, його і їхній досвід та дії. Відкритість залишає місце для інновацій і несподіванок. Ми не лише впевнені, що майбутнє буде кращим, але розуміємо, що не можемо передбачити, як це краще майбутнє буде досягнуте;
- зв'язок індивідуальних, колективних цілей учнів із цілями їх колективу, країни і всього людства;
- постановка цілей, життєвих і пізнавальних, самими школярами під час і в результаті навчання;
- оцінка індивідуальних результатів учня без порівняння їх із результатами інших учнів.

Розглянемо ґрунтовніше особливості педагогічної моделі, реалізованої у предметі «Уроки для сталого розвитку», запропонованому для викладання у варіативній частині навчального плану загальноосвітніх навчальних закладів з 1-го до 9-го класу.

Першою характеристикою є міжпредметність змісту предмета, пов'язана з глобальністю, всебічністю сталого розвитку як явища, що є складним питанням. Для шкільної освіти це означає, що навчальна програма в цьому випадку має містити елементи багатьох різних предметів і подавати не тільки наукові відомості, а й великий обсяг інформації «з» реального життя і «про» життєві явища. Тому групі авторів курсу треба було створювати спеціальний новий інтегративний та інклюзивний предмет та намагатися ввести його в чинний зміст шкільної освіти.

Є певна проблема й у тому, що традиційно українські педагоги відносять поняття сталого розвитку до природничих дисциплін. Справді, для освіти для сталого розвитку корисним є набуття учнями знань із хімії (наприклад, про

склад води чи атмосфери), фізики (вимірювання міцності та енергоємності приладів), біології тощо. Проте вона потребує пильної уваги й до соціального життя суспільства, адже сталий розвиток не можливий без демократії, постійного суспільного діалогу, участі громадян у житті суспільства, їхньої активної позиції, а це вже – з погляду шкільної освіти – суспільствознавство. Не можливий сталий розвиток і без особливого типу стосунків між людьми, що ґрунтується на повазі, толерантності, інтеркультурному співробітництві. З позицій традиційної освіти, це, відповідно, – соціальна психологія, соціальні технології та філософія.

Уже цей короткий перелік, який можна продовжувати й продовжувати, показує, наскільки складна реалізація завдань освіти для сталого розвитку в змісті окремого предмету. Тому, очевидно, що вони можуть бути послідовно реалізовані скоріше на рівні загального підходу до побудови всього змісту шкільної освіти, а не розроблення окремого курсу. В деяких країнах (наприклад, у Фінляндії, Норвегії, Польщі) цей підхід є складовою міждисциплінарної частини шкільного курикулуму й врахований в національному стандарті освіти та програмах усіх предметів.

Ще одна ключова характеристика освіти для сталого розвитку підкреслена в документах ЮНЕСКО: Декада освіти, що відбулася, передбачала освіту *для* сталого розвитку, а не *про* сталий розвиток. Тому головне завдання педагогів у процесі освіти для сталого розвитку – навчання в дії і для дії, тобто озброєння учнів усіма навичками, необхідними для того, щоб діяти для сталого розвитку. Це насамперед формування в них уміння встановлювати гармонійну взаємодію між собою та іншими людьми, світом узагалі, думати та мислити оригінально, творчо.

Учні обов'язково повинні тренуватися в такому «думанні» й діяльності у процесі навчання, набувати власного досвіду, обговорювати його з іншими, збагачувати одне одного новими ідеями щодо сталого розвитку. Вони мають рухатися вперед набагато швидше й далі, ніж учителі можуть їм сьогодні запропонувати. Адже потрібно навчити і підготувати учнів до життя в таких умовах, яких ми сьогодні ще не знаємо.

У зв'язку з такими специфічними педагогічними завданнями освіта для сталого розвитку потребує запровадження принципово нових педагогічних підходів. Серед них – насамперед використання вчителем методів і процедур, що сприяють залученню пізнавальних ресурсів кожної особистості до діалогу, співпраці з урахуванням індивідуальних особливостей її стилю навчання та формування бажаних моделей поведінки учнів, адекватних стійкому розвитку (освіта «для»), а не «нагромадження» знань.

Психолого-педагогічні та методичні основи української моделі освіти для сталого розвитку виходять із принципів та ідей так званої емпайрмент-педагогіки.

В українській мові аналогічного терміна немає. У перекладі (за змістом) воно означає пробудження в людині внутрішньої сили й натхнення до дії. Тому ми називаємо емпайрмент-педагогіку педагогікою натхнення до дії. Основні принципи такої педагогіки, перенесені в «Уроки для сталого розвитку», полягають у тому, що дитині, яка навчається, створюють умови для підвищення впевненості та відповідальності за результати навчання, виникнення ентузіазму й почуття задоволення від групової та індивідуальної роботи і її результатів, психологічного комфорту в процесі навчання, набуття умінь контролювати ситуацію навчання. Головне завдання вчителя – сприяти самонавчанню учнів: підбадьорювати і скерувати у їхніх зусиллях щодо зміни звичок та моделей поведінки.

Наведемо кілька теоретичних зауважень. Загальноприйнятий у педагогічній науці сьогодні підхід до освіти, що має на меті зміну поведінки людини, можна представити схемою, наведеною на рис. 1.

Рис. 1. Традиційна модель навчання

Проте спостереження показують, що відтворення в навчальному процесі такого ланцюжка не забезпечує на практиці ні формування цінностей, ні реальних змін у поведінці людини. Наприклад, усім відома інформація щодо шкідливості паління, але не всі кидають палити. Очевидно, ця модель не є вірогідною, тобто не повністю відповідає реальності. Спостереження й наукові дослідження не підтверджують реальної дієвості такого підходу.

Спробуємо розібратись, як можна подолати його недоліки. Для цього проаналізуємо структуру людської діяльності. Цей процес складається з виникнення мотивації (підклювання, хвилювання) людини щодо певної проблеми, отримання нею інформації про шляхи, якими можна діяти щодо її розв'язання, та, власне, дій з розв'язання. Отримання певного результату стимулює людину або до покращання дій, або до пошуку нової інформації й досконалішого шляху розв'язання проблеми. Таку модель у вигляді спіралі наведено на рис. 2.

Рис. 2. Модель людської діяльності

Людина піклується тільки тоді, коли бачить результат або вірить у нього. Коли дитина розуміє, що може діяти, вона починає «дізнаватись» і «піклуватись» (див. рис. 2). Мотивація учнів до дії – це піклування, турбота або інформація про що-небудь, що непокоїть.

Основним способом починати діяти є перевірка, дослідження власних звичок, власного стилю життя. Вона називається в емпайермент-педагогіці «аудитом». Це самостійне дослідження дитиною власного стилю життя за допомогою спеціальних завдань. Результати аудиту – спосіб ініціювати дискусію, учнівське обговорення, ввести учнів у тему. Тільки *щось* здійснивши, учень зможе *щось* зрозуміти, а потім *щось* змінити. Основне запитання, на яке відповідають учні в результаті такого самодослідження, самовивчення: наскільки стійким є мій власний спосіб життя? Продовження ними досліджень уможливує поступове усвідомлення учнями того, що «мої розумні дії приносять користь не тільки іншим, планеті, а й мені».

Поступово, крок за кроком, учні переходять з одного етапу навчання до іншого. З цих етапів-кроків і складаються цикли навчання всередині окремих тем:

- початок, положення на старті – перші виміри (початковий аудит);
- постановка цілей (чого ми хочемо досягти);
- формування плану дій;
- реалізація плану;
- виміри на фініші – повторне вимірювання (підсумковий аудит);
- перевірка результатів, оцінювання власних дій.

Нескладна початкова дослідницька діяльність з аналізу свого способу життя й звичок прояснює для учнів певні аспекти навколишньої реальності, які викликають їх занепокоєння, хвилювання, потребу потурбуватись про

щось, що має стати кращим. Тоді учні відчують потребу в інформації й приймають рішення щодо її пошуку. Винайдення інформації дає змогу розпочати ефективні дії, результат виконання яких відкриває для учня нові аспекти проблеми, що його хвилює. Будучи мотивованим на її розв'язання, учень знову повторює «коло» діяльності.

Таким чином, навчання зосереджується скоріше на рішеннях, ніж на проблемах. Учні черпають мотивацію до навчання з внутрішнього бачення того, в якому середовищі й суспільстві вони прагнуть жити, а не зі страху перед екологічними чи соціальними катастрофами. Мотивація учня для кожної наступної дії на користь людства і довкілля виникає з інформації про результати та значення попередніх його дій. Наочність цих результатів зміцнює піклування про майбутнє.

У такій педагогічній системі вчитель має вміти слухати учня, чути його й не оцінювати його особисті зміни. Все, що робить вчитель, – це запрошення учнів до досліджень, дій та рефлексії.

Щоб ці основи стали зрозумілішими, розкриємо ґрунтовніше кілька ключових принципів концепції емпайрмент-педагогіки, які мають бути дотримані під час створення будь-якого навчального курсу, навчальної програми з освіти для сталого розвитку загалом.

1. *Чітка зосередженість (фокус)* усього предмета, всієї навчальної діяльності й кожного окремого уроку, з одного боку, на прийнятті індивідуальних рішень кожним учасником навчання, з іншого – на потребах людства в планетарному контексті.

У новому предметі цей принцип реалізовано через спеціальну побудову змісту предмету, яка передбачає систематичну постановку учнів у ситуацію вибору та прийняття рішення щодо власного стилю життя, своєї поведінки, до дій, які він планує виконати найближчим часом, свого майбутнього тощо.

Наприклад, кожна з тем курсу пов'язана з тим, що на підставі власного дослідження визначеного аспекту життя та господарювання своєї сім'ї, кожен з учнів приймає рішення про те, які дії в напрямі сталого розвитку він запроваджуватиме найближчим часом і в майбутньому. Ці рішення обговорюються, порівнюються з рішеннями та досвідом інших учнів, виконуються, коригуються й породжують нові рішення, що поступово перетворює учня на активного суб'єкта не тільки навчання, а й власного життя, виховуючи звичку до прийняття рішень та їх виконання.

Щодо зосередженості на потребах людства в планетарному контексті, то рішення учнів та їхні дії пов'язані не тільки з індивідуальним життям, а й з майбутнім людства. На цьому послідовно наголошує й текст підручника. Наприклад, наприкінці опису кожної з можливих дій у напрямі стійкого розвитку ми бачимо зауваження на зразок:

- «Одна прочитана газета на день, яку ти здав у макулатуру, протягом року зекономить десятки кіловат електроенергії і щонайменше врятує одне дерево. Стільки ж ти зекономиш, відмовившись від рекламних листівок і розпалювання печі папером».
- «Кожного разу, коли ти ремонтуєш щось, ти зменшуєш потребу в промисловому виробництві такої самої речі, тобто заощаджуєш для людства природні ресурси, а для себе – власні гроші. Відчуй радість від того, коли ти щось зберігаєш, а не викидаєш».
- «Якщо ви підтримуєте воду у криниці придатною для пиття, ви економите багато водопровідної води, засобів для очищення, змінних фільтрів, дбаєте про власне здоров'я та здоров'я інших і здоров'я планети».

Таким чином, головна характеристика змісту предмета – зосередження на вирішенні проблем, а не на роздумах про них.

2. Вибір тем і добір навчального матеріалу відповідно до найбільш актуальних, зрозумілих проблем, які визначають сталий розвиток, і, з одного боку, викликають схвильованість учнів, а з іншого – є предметом їхньої турботи, пошуком особистих і колективних шляхів їх вирішення. Турбота або інформація про що-небудь, що непокоїть, постає як мотивація учнів до власної дії. Отже, учні отримують мотивацію до навчання з внутрішнього бачення того, в якому середовищі й суспільстві вони прагнуть жити, а не зі страху перед наслідками екологічних проблем.

Серед тем, що були відібрані вчителями та учнями під час апробації окремих частин курсів, які утворюють предмет, такі:

- Сміття – вивчаємо проблеми сміття в нашому домі та шукаємо шляхи їх вирішення.
- Вода – вимірюємо власні витрати води та намагаємося скоротити їх.
- Покупки – ознайомлюємось із тим, що і як ми купуємо, перетворюємось на мудрого покупця.
- Енергія – досліджуємо енерговитрати в сім'ї та школі, починаємо економити енергію.
- Стосунки – шукаємо та випробовуємо шляхи гармонізації своїх стосунків з оточенням.
- *Здоров'я* – вчимося бути здоровими та дбати про здоров'я близьких.
- *Рослини* – піклуємось про рослини.
- *Безпечний дім* – дбаємо про безпечне довкілля у власній оселі, скорочуючи кількість хімічних засобів.

- *Стосунки* – вчимося будувати гармонійні стосунки та співпрацювати з оточенням тощо.

Формат предмета дає можливість доповнювати його новими темами. На нашу думку, найактуальнішими сьогодні є демократичне життя в громаді, персональні фінанси, права людини тощо.

3. *Систематична постановка учнями і вчителем запитань*. Під час вивчення курсу запитання в навчанні переважають над відповідями. Це необхідно, оскільки нині, як пише М. Меллманн, «ми знаємо доволі багато про характеристики суспільства сталого розвитку, але практично нічого про те, як стійке суспільство може функціонувати на такій перенаселеній планеті. Іншими словами, ми знаємо дуже мало про місце, якого ми хочемо дістатись...» Крім того, постановка перед учнями запитань спонукає їх до пошуку відповідей, а отже, до здобування необхідних знань. Маючи знання, набуті самостійно, вони більш готові до нових викликів і чергових дій.

4. *Відкриття нового, дослідження, пошук інформації*. Кожна тема в кожному з курсів нового предмета починається з дослідження власних звичок, власного стилю життя, яке проводиться за допомогою запитань, запропонованих у підручнику. Після цього учні мають самостійно знайти інформацію щодо вирішення поставленої проблеми. Таке дослідження – це також спосіб ініціювати дискусію, учнівське обговорення, увійти в тему. Тільки виконавши певну дію, учень зможе щось зрозуміти, а потім – змінити. Основне запитання, на яке відповідають учні в результаті такого самодослідження, самовивчення: яким є мій власний вплив та вплив моєї родини на навколишнє середовище? Подальші дослідження у процесі вивчення теми уможлиблює поступове усвідомлення учнями того, що «мої розумні дії принесуть користь не тільки природі, людству, а й мені особисто».

5. *Формулювання учнями намірів діяти, запрошення їх до постановки індивідуальних і групових цілей*. На підставі дослідження й виникнення бажання діяти в напрямі бажаних змін учні формулюють наміри, обговорюючи в групах обрані дії. Таке формулювання важливе з погляду самостимуляції, посилення мотивації учня. Коли наміри учнів сформульовані та висловлені, вчитель має запросити їх до постановки зрозумілих і чітких цілей. Сам він також завжди доводить до учнів власні цілі й наміри на кожному етапі навчання.

6. *Реалізація пробних дій*. У процесі вивчення курсів «Уроків для сталого розвитку» учні запрошуються до виконання пробних дій у напрямі сталого розвитку. Подібні дії досить прості, наприклад, дія «Думай, перш ніж купуєш» запрошує учня: «Перед тим, як ти маєш купувати щось або вирішити купити, запитай сам у себе: Чому я цього хочу? Чи можу я бути щасливим, якщо я куплю щось менш шкідливе для планети? Спробуй хоча б один день обходитись без покупок».

7. *Зворотний зв'язок.* Методика викладання предмета передбачає постійне отримання учнями зворотного зв'язку щодо їхніх дій і думок від однокласників і вчителя у процесі роботи в малих групах та загальнокласного діалогу. Інформація про результати та значення попередніх дій створює мотивацію для наступної дії для сталого розвитку. Наочність цих результатів зміцнює піклування учня про людей і довкілля. У цьому процесі вчитель виконує роль майстра, який демонструє приклад поведінки й стимулює в учнів розвиток мислення та мотивації.

8. *Запрошення.* Оскільки діяльність учнів у процесі освіти для сталого розвитку більшою мірою самостійна, то вчитель не може наказувати їм щось чи тиснути на них. Він повинен намагатися пробудити власну активність учнів, їхню внутрішню силу й натхнення на дії. Він запрошує учнів до набуття персонального досвіду та експериментування, до взаємопідтримки і взаємонавчання.

9. *Повторення окремих елементів.* У методиці курсу присутні кілька постійно (у кожній темі) повторюваних елементів, серед яких:

- безперервне коло: вибір дії – дослідження – пошук інформації – дія – отримання результатів;
- низький поріг складності (кожен з учнів обирає доступне для себе), «маленькі кроки»;
- командна робота (базова модель для дій учнів під час вивчення курсу – співпраця), інтеркультурне співробітництво.

Таким чином, освіта для сталого розвитку може розглядатись як спеціальна освітня модель, спрямована на зміни у поведінці й мисленні учнів, що пов'язані з впровадженням принципів та цінностей сталого розвитку в навчання та виховання, формування культури ощадливого та відповідального ставлення до природного та соціального оточення. Вона потребує особливого підходу до організації навчального процесу, що передбачає конкретні зміни звичок щоденної поведінки учнів одночасно з формуванням цінностей і світогляду, який базується на засадах сталості. Набутий в Україні досвід освіти для сталого розвитку поставив перед педагогами багато питань і проблем, що, безумовно, вирізняють його як окремий стратегічний напрям розвитку національної освіти в найближчому й віддаленому майбутньому.

Пометун Елена Ивановна

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ ДЛЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В УКРАИНСКОЙ ШКОЛЕ

Раскрыты основания оригинальной педагогической модели, на которой базируется образование для устойчивого развития, описаны его основные характеристики и особенности. Проанализированы принципы конструирования программ для основной школы, определены аспекты методики, которые требуют особого внимания во время преподавания нового предмета.

Ключевые слова: образование для устойчивого развития, содержание, основы, принципы.

Pometun Olena Ivanivna

PEDAGOGICAL FUNDAMENTALS OF THE EDUCATION FOR THE STABLE DEVELOPMENT AT THE UKRAINIAN SCHOOL

The fundamentals of the original pedagogical model on which the education for the stable development is based are represented; its main features and peculiarities are described. The principles of the design of the programs for the secondary school are analyzed; the aspects of the methodology that require some special attention in the process of teaching a new subject were discovered.

Keywords: education for the stable development, content, fundamentals, principles.

